ANTIQUÆ INSCRIPTIONIS EXPLANATIO IN QUA DE LOCATORIBUS...

Domenico Giorgi

ANTIQUÆ INSCRIPTIONIS EXPLANATIO

IN QUA

DE LOCATORIBUS SCENICORUM DISCEPTATUR.

MONTEFALISCO, MDCCXXVII.

Ex Typographia Seminarii.

Superiorum Consensu.

ANTIQUÆ INSCRIPTIONIS EXPLANATIO

IN QUA

DE LOCATORIBUS SCENICORUM

DISCEPTATUR.

Ternæ urbis hoc præ ceteris decus eſt, ut in ejus celebri ſolò effodiendo, præclárum aliquod monumentum ex ipſis ruderibus in dies emergat, auro contra ab antiquitatum ſtudioſis æſtimandum, ex quo priſca Romani nominis majeſtas, ſplendor, inſtituta, moreſque reviviſcere quodammodo videantur, novaque propterea Reipublicæ literariæ præſidia, ac ornamenta accedant.

Sub finem anni ſuperioris ad portam S. Sebaſtiani, vulgò antiquam Capenam, ſed intra pomœrium, nimirum viginti circi- I. Oſſuariū detectum ad portam Capenam.

ter passus ante ipsius portæ egressum in lævo latere Appiæ viæ supra modicum clivum erutum fuit sepulcrale conditorium, quod *ossuarium*, & *columbarium* ab antiquis etiam est appellatum, in quo inscriptiones aliquot eorum, qui ibidem positi fuerant, detectæ sunt. Hujus invisendi studio adductus Eminentissimus Princeps, ac Dominus meus clementissimus Joseph Renatus Imperialis tit. S. Laurentii in Lucina, ac presbyterorum S. R. E. Cardinalium prior, eò proficisci statuit die XXVI. Januarii hujus anni MDCCXXVII. illiusque rei caussa Patrem Domnum Cælestinum Galianum Ordinis Cælestinorum Procuratorem Generalem, ac Abbatem Lucam Nicolaum Recchum, amplissimi Cardinalis à cognitionibus accivit, meque etiam iis comitem addidit. Ad præstitutum locum accessimus, sed proh dolor! columbarium ipsum à vineæ conductore pene disjectum invenimus, ingestis quoque in ipsum ruderibus, ut quæ ejus magnitudo, ac figura fuerint, agnoscere non potue-

potuerimus. Seposuerat ille nonnullas ejusdem conditorii inscriptiones, & anaglypha fragmenta, ignarus quid essent: hoc unum ratus, se ex ipsis lapidibus aliquam pecuniam ab emptoribus accepturum.

Ego vero inscriptiones illas raptim, atque avide exscripsi. Has inter singularis, ac luce publica digna mihi visa est, quam hìc profero:

Q. GAVIVS ARMONIVS
LOC. SCAENICORVM
VIXIT ANNIS XXIIII. M VI

Hanc ipsam inscriptionem brevi quadam interpretatione illustrare, haud abs re futurum putavi, atque eruditorum de mea qualicumque opinatione sententiam rogare.

II. Interpretatio inscriptionis. *Locare*, & *Locator* quid.

Gradum igitur primum facio ad notas illas breves LOC. quibus, ni mea me fallit

 opi-

opinio, LOCATOR exprimitur. Qua verò auctoritate, quibus testibus, monumentis, & conjecturis id asseram, haud ita multis præstabo.

Locandi verbum, cùm apud Latinos scriptores, tùm apud veteres Jurisconsultos sæpe usurpatur, cum quis, mercede constituta, paciscitur cum aliquo de re, aut opere efficiendo, seu disciplina tradenda. Hujus verbi in hanc significationem apud Latinos, vel aureæ ætatis, innumera exempla suppetunt: nos aptiora, rei, de qua agimus, confirmandæ, selegimus. Cicero pro Q. Roscio Comœdo n. 28. *Disciplina*, idest ars histrionica, *quæ ab hoc* (Roscio) *erat tradita*, LOCABAT *se non minus* HS. CCC IↃↃↃ. Idem lib. I. Act. II. in Verrem n. 50. *cum L. Octavius, C. Aurelius Cos. ædes sacras* LOCAVISSENT; quo verbo sæpe Cicero in eadem Verrina utitur. Lib. II. in ipsum Verrem n. 145. *Opus tu, quod* HS. DLX. *millibus faciendum* LOCASTI. Et n. 154. LOCARAT *opus faciendum magna pecunia*. Philippica IX. in fine: *Utique C. Pansa*,

A.

A. Hirtius consules, alter ambove; si eis videbitur, quæstoribus Urbanis imperent, ut eam basim, statuamque faciendam, & in rostris statuendam LOCENT: *quantique* LOCAVERINT, *tantam pecuniam redemptori attribuendam, solvendamque curent.* Reliqua Ciceronis loca omitto, ne fastidium pariam. Præclarum est etiam Livii testimonium lib. XXXIV. cap. LIII. quod, utpote longiusculum, non adfero. Ad veteres leges accedo. In lege III. Digestorum de his, qui notantur infamiâ hæc habentur: *Qui operas suas* LOCAVIT, *ut prodiret artis ludicræ causa, neque prodit, non notatur: quia non est ea res adeo turpis, ut etiam consilium puniri debeat.* Vides ergo ab histrionibus locatas fuisse operas suas, & disciplinas ab his traditas. Alias leges in hanc significationem, si cupis, adi legem XXXI. §. qui ædem, Digest. locati, leg. II. §. si conservatis de lege Rhodiâ, leg. I. §. qui operas, Digest. de postulando, & legem XLIV. de fidejussoribus.

Pari quoque ratione *locator* is dicitur; qui pro aliquo opere, aut re facienda, ſtatâ pecuniâ, cum aliquo contrahit. Mos fuit apud Romanos, ut ſumptus funeris locarentur; itaque is, qui cum Libitinariis contrahebat, ut omnem apparatum, conventâ mercede, ſuis ſumptibus præſtarent, *locator funeris* dicebatur. Audi Plinium lib. VII. cap. LII. *Romæ quoque Corfidium materteræ ſuæ maritum, funere locato revixiſſe, &* LOCATOREM FUNERIS *ab eo elatum*. Hinc frequenter apud veteres *funus locare*, & ſimilia.

Ex his ergo veterum teſtimoniis, in quibus, quæ vis verbi locandi ſit, maxime elucet, non immerito colligo, ſingulares illas literas in noſtra hac inſcriptione de LOCATORIBUS hiſtrionum eſſe intelligendas.

Quid quod autem, ſi in antiquo lapide hoc ipſum nomen apertiſſimis literis expreſſum eſt? Exſtat in Gruteriano theſauro pag. MXXIV. 5. nobile monumentum, quod Mediolani poſitum eſt duobus ſcenicis artificibus, *curante Calopodio locatore*.

tore. Hoc autem loco minimè à nobis illud prætereundum esse censuimus, ut videas quantum lucis ex hoc ipso noster lapis accipiat, & appositè quantum ille per nostrum illustretur. Mediolanensis porrò lapis talis est.

D M
CVRANTE CALOPODIO LOCATORE
THEOCRITI
AVGG. LIB
PYLADI
PANTOMIMO
HONORATO
SPLENDIDISSIMIS
CIVITATIB. ITALIAE
ORNAMENTIS
DECURIONALIB. ORNA
CREX
ROMANVS
OB. MERITA. EIVS
TITVL. MEMORIAE
POSVIT

Hujus

Hujus monumenti figura in modum scalaræ affabre efformata eſt, ad latera ſcalpti ſunt duo hiſtriones, mimicis ornamentis induti, alteri nomen eſt IONA, alteri verò TROADAS, qui SVI TEMPORIS PRIMUS dicitur. Quum igitur legamus in ſumma faſcia, hoc monumentum hiſce ludionibus ponendum curaſſe *Calopodium locatorem*, utique apparet, ni hoc exemplo fallor, ſiglas lapidis à nobis in lucem eruti, de *locatore* eſſe accipiendas. Quæ quum ita ſint, ob hoc ipſum nomen, quanto in pretio habenda ſit hæc inſcriptio, antiquitatum amatores intelligent, quòd in tota Gruteriani theſauri collectione, nuſquam alias hoc nomen, niſi in memorato Mediolanenſi lapide occurrat.

His ita conſtitutis, ſequitur, ut qui locatores ipſi fuerint, definiamus. Erant igitur, qui conſtitutâ mercede, cum Ædilibus, ad quos ut plurimum cura, & impenſæ ludorum theatralium pertinebant, aut cum ludorum editoribus, corpus hiſtrionum pro ludis faciendis locabant.

Mirari

Mirari certè licet, cur à viris doctissimis Justo Lipsio, Julio Cæsare Bulengero, ac aliis, qui de veteri theatro syntagmata scripsere, quum varia officia ministrorum theatri in medium protulerint, de locatoribus ne verbum quidem factum sit; fortè quia nunquam hoc nomen apud veteres scriptores offendère; ex quo lapidis nostri æstimatio augetur.

III. Merces, & præmia scenicorum.

Percontari autem ex me hoc loco nonnulli mihi videntur, quæ pecuniæ summa exigi à locatoribus soleret, & quantam ipsi histriones acciperent. Initio quidem quum primum Romæ ludi scenici instituti sunt, nimirum A. V. 390. nihil à spectatoribus solutum fuisse arbitror, sed paulatim, sicut in ludis celebrandis ingentes pecuniæ copiæ insumptæ sunt, ita & scenicorum mercedes modum excessere. Ludorum profusas impensas sua ætate Livius damnat, dum eorum origines refert lib. VII. cap. II. *Præter aliarum parva principia rerum*, inquit, *ludorum quoque prima origo ponenda visa est, ut appareret,*

reret, quam ab ſano initio res in hanc vix opulentis regnis tolerabilem inſaniam venerit. Qui primus apud Græcos Tragœdum egit, Horatio teſte in arte poetica:

vilem certavit ob hircum.

Livius quoque auctor eſt lib. XXXIV. cap. XLIV. & LIV. uſque ad A.V. 559. populum in promiſcuo una cum Senatoribus ſpectaſſe, & tum primum loca Senatoria à ceteris ſecreta fuiſſe: quod Sextus Ælius Pætus, & C. Cornelius illius anni Cenſores Ædilibus curulibus imperarunt.

Origo autem pendendi aliquid pro ſpectaculis, ex Græcis accepta à Romanis videtur; nam primum Periclem ferunt, ut plebeculæ gratiam iniret, quum tenuiores inopiæ cauſſa loca emere non poſſent, quæ à divitibus data pecunia occupabantur, publicas omnes pecunias, *theoricas* eſſe voluiſſe; quod habet Ulpianus Olynthiaca prima. Itaque Athenienſes pecunias militares populis viritim dividebant, ut ſinguli duos obolos acciperent: & altero vitam tolerare, altero ſpectare in theatro poſ-

possent. Ea pecunia igitur, quæ pro scenicis spectaculis solvebatur, à Græcis *theorica* dicebatur, ut observat Ludovicus Cœlius Rhodiginus lib. VIII. cap. IX. quod *thea* apud eos spectacula vocentur. Vide fusius ea de re Carolum Sigonium de Republica Atheniensium lib. IV. c. III. Romæ vero Ciceronis ævo adeo excreverat histrionum merces, ut hac arte vel solus Comœdus summas divitias pararet. De Q. Roscio Comœdo testatur ipse Cicero in oratione pro eodem Roscio n. 23. *Proh Deum*, inquit, *hominumque fidem, qui* HS CCCIↃↃↃ, CCCIↃↃↃ, CCCIↃↃↃ *quæstus facere noluit, nam certè* HS CCCIↃↃↃ, CCCIↃↃↃ, CCCIↃↃↃ, (idest tercentum millia sestertiûm) *merere, & potuit, & debuit: si potest Dionysia* HS CCCIↃↃↃ, CCCIↃↃↃ *merere, is per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam* HS. IↃↃↃ *appetiit, & illa fuit pecunia immanis, hæc parvula: illa honesta, hæc sordida: illa jucunda, hæc acerba; illa propria, hæc in caussa, & judicio collocata. Decem his annis proximis*

mis HS.*sexagies honestissime consequi potuit: noluit: laborem quæstus recepit: quæstum laboris rejecit; populo Romano adhuc servire non destitit: sibi servire jam pridem destitit.* De hoc eodem Roscio, & Æsopo, Ciceroni quoque grato, hæc affirmat Macrobius Saturnalium lib. II. cap. x. *Is est Roscius, qui etiam L. Sullæ carissimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia, & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acciperet. Æsopus verò ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat.* Quamvis autem, ut Justus Lipsius in syntagmate de Amphitheatro cap. xv. animadvertit, pro ludis spectandis loca gratuita esse viderentur, prisco tamen more receptum erat, ut aliquid, à servis præsertim, & à plebe penderetur. Huc siquidem idem Lipsius spectare ait, quod habet Plautus, seu vetus auctor in prologo Pœnul. ver. 23.

Servi ne obsideant, liberis ut sit locus:
Vel æs pro capite dent: si id facere nõ queunt,
Domum abeant.

Pe-

Pecunia porro illa, quæ in ludos, ſpectacula, & in ipſos ſcenicos erogabatur, *lucar* ex Pompeii Feſti auctoritate appellata fuit, inde dicta, quod è lucis captetur. Johannes Gherardus Voſſius in Etymologico verbo *lucar*, & *locar* Feſtum reprehendit, & hoc nomen à locis, pro quibus hæc pecunia à ſedentibus ſolvebatur locariis, derivat. Verum Fulvius Urſinus in notis ad Taciti Annal. lib.I. cap.LXXVII. pag.425. à lucis profectam *lucaris* vocem, adſtipulante Plutarcho in problematibus, opinatur, ſuamque ſententiam fide fragmenti marmorei firmavit, in quo inciſum erat DE LVCARI LVDORVM SAECVLARIVM, & LUCARIS NOMINE. Hoc autem fragmentum Senatus Conſulti de ludis ſæcularibus, C. Silano, & C. Furnio Coſſ. hoc eſt A.V. 737. actis, ipſe Urſinus edidit in fine libri de legibus, per inſignem Antiſtitem Antonium Auguſtinum vulgati. Johannes vero Ludovicus de la Cerda Adverſ. ſacrorum cap. XLIX. §. 6. mendum eſſe in Feſto, verbo *lucar* contendit: nam quum in editis

IV. Pecunia in ludos erogata, dicta *lucar*.

tis

tis Festi exemplaribus habeatur: *lucar appellatur*, quod *ex lucis captatur*; loco *lucis*, ille legit *ludis*; lucar enim, scribit, pro ludis dabant de privato ære spectatores, & interdum de publico. Ibidem notat, lucar fuisse mercedem saltatorum, & histrionum: hinc à Tertulliano adversus Gnosticos cap. VIII. literis traditum, Sanctum Jo: Baptistam capite cæsum fuisse *in puellæ salticæ lucar*. Certè quidem Sosipater Charisius institutionum Grammaticalium lib. I. *lucar*, theatricum argentum explicuit. Cassiodorus autem lib. I. var. epist. XXXII. stipendium mimicorum, *menstruum* appellat, fortasse quia singulis mensibus daretur.

V. Quibus pecunia traderetur.

Merces theatri, ut est apud Julium Cæsarem Bulengerum de theatro libro I. cap. LVIII. dabatur apud Græcos ei, qui *theatrona* vocabatur; & qui pecuniam à populo exigebant, æruscatores dicti sunt. *Theatronæ*, inquit, erant redemptores theatrorum; qui facienda, &

ex-

extruenda subita theatra conducebant. Totam verò summam, quæ, sive ex populo, & ex spectatoribus colligebatur, in manus Ædilium devenisse puto, quorum erat sumptus ludorum facere.

Sed ut ad mercedem, & præmia scenicorum sermo redeat, certa de his ratio reddi non potest, quum subinde mutata res sit, aut profusis largitionibus modus impositus. Tiberius A. V. 768. theatri licentiam coercuit, & histrionum mercedes decurtavit, ut habet Suetonius in vita cap. XXXIV. *Ludorum*, inquit, *ac munerum impensas corripuit* MERCEDIBVS SCENICORVM RESCISSIS. Tacitus verò Annalium lib. I. cap. LXXVII. rem narrat his verbis: *De modo lucaris, & adversus lasciviam fautorum multa decernuntur*. Ceterum vulgarium actorum mercedem fuisse quinque denarios, Justus Lipsius in excursu ad Ann. Tac. lit. E. pag. 499. edit. Platin. existimat, sed sæpius id immutatum pro genio vulgi, & editorum. Ex Senecæ epist. LXXX. non aliud, quam quinque modios, VI. Stipendiis histrionū modus impositus.

& quinque denarios datos liquet: *Ille*, *qui in ſcena elatus incedit*, *& hæc reſupinus dicit*, imperito Argis, *ſervus eſt*, *quinque modios accipit*, *& quinque denarios*. Similia refert Lucianus in Icaromenippo. Ecquis autem è contra ſibi non perſuadeat, immenſam pecuniam in ſcenicos à Nerone collatam? Tanti erant, eo imperante, hiſtriones, ut ipſi Neroni, quo inter ſcenicos privatis ſpectaculis operam daret, quidam Prætorum, quod Suetonius in vita cap. XXI. affirmat HS. *decies obtulerit*. Quapropter Galba, ut eſt apud eumdem Suetonium cap. XV. *liberalitates Neronis*, *non plus decimis conceſſis*, *per quinquaginta equites Romanos*, *ea conditione revocandas curavit*, *exigendaſque*, *ut & ſiquid* SCENICI, *aut Xyſtici donatum olim vendidiſſent*, *auferretur emtoribus*, *quando illi*, *abſumto pretio*, *ſolvere nequirent*. Senſim verò ſcenicorum mercedes excrevere, hinc factum, ut M. Antoninus Imperator eas corripuerit: *Temperavit*, Capitolinus inquit in vita cap. XI. *ſcenicas donationes*, *jubens*,

jubens, ut quinos aureos ſcenici acciperint: ita tamen, ut nullus editor decem aureos egrederetur. Magno tamen, clamat Lipſius memorato nobis nuper loco, corruptis moribus incremento. De his quoque aureis meminit etiam vetus Scholiaſtes Juvenalis in Satyr. VII. verſ. 243.

Accipe, victori populus, quod poſtulat aurũ.
Ut in theatro, inquit, *ſolent petere quinque aureos: nam non licebat amplius dare.*

Quis verò non modo Romanorum, ſed Italicarum urbium levitatem, ne dixerim inſaniam, miretur, quum ſcenicos, & præmiis ampliſſimis, honoribus magiſtratuum, & civitate ipſa aliquando donarint. Teſtem adhibeo unum M. Tullium in oratione pro Archia poeta n. 5. *Etenim*, inquit, *cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis, gratuito civitatem in Græcia homines impertiebantur, Rheginos credo, aut Locrenſes, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod* SCENICIS ARTIFICIBUS *largiri ſolebant, id huic ſummæ ingenii prædito glo-*

VII. Scenici honoribus affecti.

gloria noluisse? Atque illud etiam mirandum est, aliquando ab equitibus Romanis ludicram artem in theatris excultam fuisse: Augustus enim ad *scenicas, & gladiatorias operas, etiam equitibus Romanis usus est: priusquam S. C. interdiceretur.* Suetonius cap. XLIII. Mitto lapides, in quibus de ornamentis decurionalibus, ac magistratibus concessis mimis, ac pantomimis mentio fit.

VIII. Scenici infames. Attamen Romanis legibus infames histriones declarantur in lege II. lib. III. Digestorum de his qui notantur infamia; sed nos ea de re paullo post: tu interim vide Bulengerum de theatro lib. I. cap. L. & ad honores scenicis collatos quod attinet, Lælium Bisciolam horarum subsecivarum lib. XIX. cap. V. pag. 1430.

IX. Scenicorum vox in hac inscriptione explicata. Nunc autem a re ipsa parumper declinantes, ad verbum illud SCAENICORVM, in inscriptione positum convertamus animum. Nullus ambigo, quin hæc vox in hocce lapide de scenicis actoribus intelligi debeat, non de epitheto ad rem theatralem

tralem pertinente. Protritum enim eſt, hiſtriones, & ludicram artem profeſſos, à Latinis ſcriptoribus, & *ſcenicos* ſimpliciter, & *ſcenicos artifices* appellatos. In teſtem adduco Ciceronem ipſum, latinæ linguæ exemplar. Audi ejus verba lib. I. offic. cap. XXXIII. *Ne* SCENICI *plus, quam nos videantur habere prudentiæ.* Et cap. XXXV. SCENICORUM *quidem mos tantam habet verecundiam, ut in ſcenam ſine ſubligaculo prodeat nemo.* In oratione verò pro Archia poeta n. 5. ut ſupra vidimus, *artifices ſcenicos*, hiſtriones nominavit. Lapidum exempla non advoco, utpote notiſſima; & vel ipſe titulus Codicis Theodoſiani lib. XV. tit. VII. *de Scænicis* ſententiam hanc maxime comprobat, ne ad infinitos ſcriptores provocemus.

X. *Scænicus, & ſcæna* cum diphthongo.

Nulla item hæſitatio eſſe debet ob hujus nominis orthographiam. Si quis enim erit priſcæ apud veteres ſcribendi rationis parum gnarus, qui forte putet, vitioſe hanc vocem SCAENICORUM pro diphthongum AE exaratam, ideoque ad inferiorem ætatem

lapidem ipsum amandandum contendat, ne id præceps statuat, eum rogabimus. Volumus enim, ut prius intelligat ex Aldo Manutio juniore in orthographia pag. 700. edit. anni 1566. *scenam* quidem sine diphthongo scribi, ut à libris, & à Græca consuetudine docemur, verum aliter prostare in lapidibus quibuscumque is viderit, in quibus SCAENA, & SCAENICI cum diphthongo efferuntur, ut certe præferunt inscriptiones apud Gruterum pag. CI. 3. CCLXX. 6. CCCXXX. 2. CCCXXXII. 4. & 6. CCCCIX. 3. CCCCLXVII. 7. DLXXIX. 2. Adde Claudium Dausquium in orthographicis pag. 281. Gherardum Jo: Vossium in Etymologico verbo *scena*, ex Varronis, & Prisciani sententia. Immo aureo illo linguæ latinæ sæculo per diphtongum hæ voces scribebantur, quod patet ex Pisano cenotaphio Caii Cæsaris, Augusti nepotis. Visuntur in eo lin. 30. hæc verba LVDI SCAENCI. Non diffitemur quidem cum magno Norisio in Dissert. IV. pag. 482. de cenotaphiis Pisanis variatum in *scena*,

&

& *scenicorum* scribendi ratione, sed frequentius in lapidibus, vel optimæ ætatis, hæc nomina occurrere cum diphthongo, quæ quum sine ulla certa ratione, ut observat Christophorus Cellarius in orthographia latina, scribantur, vulgarem consuetudinem nos quoque amplectimur; satis nobis est priscum, & frequentem morem indicasse.

Sed his orthographicis dimissis, ad ea mentem convertamus, quæ christianos maximè decent, & in mentem revocemus quantopere Ecclesia Dei, ac primi Patres, ipsique christiani Imperatores, spectacula, & ludicram artem exhorruerint, & improbarint. Romanorum inconstantiam non moramur, quorum leges infamiâ actores notabant, nihilominus eosdem identidem honoribus afficiebant, ut superius adnotavimus. Sanè quidem vel ipsi ethnici scriptores fassi sunt, per mimos, pantomimos, ludiosque, flagitiis ac turpitudine scenam fœdatam. Id ultro dedit Ovidius, poeta minime amorum

XI. De infamia, & impudicitia theatri.

profligator, qui in hanc ſententiam cecinit, Triſtium lib. II. eleg. I. verſ. 279.

Ut tandem hoc fatear: ludi quoque ſemina præbent
Nequitiæ: tolli tota theatra jube.
Peccandi cauſſam, quæ multis ſæpe dederunt,
Martia cum durum ſternit arena ſolum.

Inter poetas quoque minime verecundos Propertius lib. II. eleg. XXII. docet libidinis, atque impudicitiæ, theatra in cauſſa eſſe; cui adſtipulatur Ovidius de arte amandi lib. I. verſ. 89. & ſequentibus.

Quo autem ſtudio, atque ardore in ſpectacula noſtros illos priſcos Eccleſiæ Patres ſtylum acuiſſe putas? Inſtar omnium nobit ſit Tertullianus, qui in lib. de ſpectaculis cap. XXII. honoribus ſummotos, ludorum actores narrat: *Etenim*, inquit, *vel ipſi auctores, & adminiſtratores ſpectaculorum, quadrigarios,* SCENICOS, *xyſticos, harenarios illos amantiſſimos, quibus viles animas ſeminæ, aut illi etiam corpora ſua ſubſternunt, propter quos in ea committunt,*

tunt, quæ reprehendunt, ex eadem parte, quam magni faciunt, deponunt, & deminuunt, immo manifeste damnant ignominia, & capitis minutione, arcentes curia, rostris, senatu, equite, ceterisque honoribus omnibus, ac ornamentis. Cap. x. Censorum Romanorum priscam disciplinam, Cornelio Nasica auctore, commendat, quum theatra solo æquare jusserunt: *Sæpe Censores renascentia cum maxime theatra destruebant, moribus consulentes, quorum scilicet periculum ingens de lascivia providebant.* Et in Apologetico cap. VI. Romanis probro vertit, quod saluberrimas illas leges labefactarint. *Quonam illæ leges abierunt, quæ theatra stuprandis moribus orientia, statim destruebant?* Mox: *Video & theatra, nec singula satis esse, nec nuda. Nam, ne vel hieme voluptas impudica frigeret, primi Lacedemonii penulam ludis excogitaverunt.* Accipe præterea quantopere is urgeat, ut spectacula a Christianis fugiantur: *Similiter*, inquit cap. XVIII. de spectaculis, *impudicitiam*

omnem amoliri jubemur. Hoc igitur modo etiam à theatro ſeparamur, quod eſt privatum conſiſtorium impudicitiæ, ubi nihil probatur, quam quod alibi non probatur. Ita ſumma gratia ejus de ſpurcitia plurimum concinnata eſt, quam Atellanus geſticulator, quam mimus etiam per mulieres repræſentat, ſexum pudoris exterminans, ut facilius domi, quam in ſcena erubeſcant. Quam denique pantomimus à pueritia patitur in corpore, ut artifex eſſe poſſit. Ipſa etiam proſtibula publicæ libidinis hoſtiæ in ſcena proferuntur; plus miſeræ in præſentia feminarum, quibus ſolis latebant, perque omnis ætatis, omnis dignitatis ora tranſducuntur, locus, ſtipes, elogium, etiam quibus opus non eſt, prædicatur. Taceo de reliquis, ea, quæ in tenebris, & in ſpeluncis ſuis deliteſcere decebat, ne diem contaminarent. Erubeſcat Senatus, erubeſcant ordines omnes. Ipſæ illæ pudoris ſuæ interemptrices, de geſtibus ſuis ad lucem, & populum expaveſcentes, ſemel anno erubeſcunt. Jam vero Chriſtianos à ſpectaculis

ſe

ſe abſtinuiſſe, docet in Apologetico cap. XXXVIII. *Æque*, inquit, *ſpectaculis veſtris renunciamus, in quantum originibus eorum: quas ſcimus de ſuperſtitione conceptas, cum & ipſis rebus, de quibus tranſiguntur præter ſumus, nihil nobis eſt dictu, viſu, auditu, cum infamia circi, cum* IMPUDICITIA THEATRI, *cum atrocitate arenæ, cum xyſti vanitate*. In hanc porro ſententiam adverſus ſpectacula loquuti ſunt S. Cyprianus epiſt. II. ad Donatum edit. Pamelii, & cap. V. de ſpectaculis, Lactantius lib. VI. cap. XX. S. Auguſtinus lib. II. de civit. Dei a cap. IV. ad XIV. ut alios prætermittam.

Adeo verò Eccleſia Chriſti primis ſæculis ſcenicos averſata eſt, ut, ſi auctori Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. VIII. cap. XXXVIII. fides eſt, hiſtriones à baptiſmo arcerentur. Benignior fuit Eccleſiæ diſciplina ſæculo IV. ineunte. Nam Concilium Illiberitanum habitum A.D. 305. can. LXII. cenſuit, comicos ad baptiſmum recipiendos eſſe: eâ tamen conditione, XII. Sanctiones Conciliorum in ſcenicos.

ne,

ne, *ut prius artibus ſuis renuntient, ita ut ulterius non revertantur. Quod ſi facere contra interdictum tentaverint, projiciantur ab Eccleſia*. Iidem Illiberitani Patres can. LXVII. ſtatuerunt, *probibendum, ne qua fidelis cathecumena, aut comicos, aut viros ſcenicos habeat: quæcumque hoc fecerit, à communione arceatur*. Ludicram artem agentes ab Eccleſiæ communione perpetuo ſegregati fuiſſe videntur, neque admiſſi, etiam in fine vitæ: donec ab Africano Concilio cap. XII. definitum fuit, *ut ſcenicis, atque hiſtrionibus, ceteriſque hujuſmodi perſonis reconciliatio non negetur*. Ea ſi quidem piæ matris Eccleſiæ mens fuit, ut jam morituris, ſi peterent, ſacramenta, non denegarentur. Confer in rem hanc Ferdinandum Mendozzam de Illiberitano Concilio confirmando pag. 477. & ſequentibus, & pag. 498. 499. ac Jacobum Gothofredum in commentar. ad legem 1. Cod. Theod. de ſcenicis.

XIII. Imperato- [illegible]m leges [illegible]ni-

Ipſi quoque Chriſtiani Imperatores latis legibus, ſcenicos pro infamibus habuere,

re, eòrumque munus inter turpia ablegarunt; sancientes præterea, ne scenici, scenicæve, si Christianam religionem amplecterentur, ad ludicram artem exercendam amplius redire possent. Id enim constituit Valentinianus senior A. D. 371. ut est in leg. 1. Cod. Theod. de scenicis. Idem eodem anno aliam legem edidit, qua filiæ scenicarum, si inhonestam vitam ducerent, scenicæ conditioni accensebantur; eximebantur vero, si honestè viverent, aut christianæ religioni se manciparent. Minimè autem licebat iis, qui prius scenicas operas professi fuerant, si post Christi fidem amplecterentur, ad eam artem reverti: quod quidem Imperatores Gratianus, Valentinianus, ac Theodosius Augusti A. D. 380. 381. leg. IV. VIII. & IX. Cod. Theod. de scenicis vetuerunt.

Hæc satis pro re nata de Ecclesiasticis, & Imperatorum sanctionibus adversus scenicos. His autem commentariolum hunc absolvere nobis placuit, explanatoque Q. Gavii Armonii, locatoris scenicorum, offi-

officio, in ludicram artem aliquantiſper divertere. Si qua vero reprehendenda in mea hac interpretatione viris eruditis videbuntur, æqui bonique faciam.

XIV. Opinio cl. Fabretti de porta Capena confirmata.

Antequam vero manum de tabula moveam, obiter animadvertendum censeo, ex loco eruti hujus ſepulcralis monumenti intra ambitum murorum Urbis Romæ, opinionem V. C. Raphaelis Fabretti de situ antiquæ portæ Capenæ confirmari. Fabrettus enim in Diſſertatione de aquis & aquæductibus n.43. & ſequentibus acriter contendit adverſus antiquarios fere omnes, nimirum Bartholomæum Marlianum, Olaum Borrichium, Alexandrum Donatum, Famianum Nardinum, alioſque bene multos, antiquam portam Capenam non fuiſſe, quam nos hodie portam S. Sebaſtiani appellamus, ſed fuiſſe Cœliolum versùs, quod conjecturis non contemnendis comprobat. Quum igitur conditorium, de quo nobis ſermo eſt, detectum ſit intra pomœrium hodiernæ portæ, quæ eadem ac antiqua Capena ab his anti-

antiquariis, quos commemoravimus, judicata fuit, ex ſitu detecti monumenti apparet, alibi portam Capenam fuiſſe, quum notum ſit ſepulcra, ex legibus Romanis, conſtituta fuiſſe extra pomœrium. Circa hunc ſitum præterea, certe ad hanc portam intra mœnia Urbis eruta fuit c. A.D. 1615. inſcriptio L.Scipionis Barbati, quæ prodiit in lucem A. D. 1616. cura, & ſtudio V. C. Jacobi Sirmondi; fatetur enim Sirmondus, L. Scipionis Barbati elogium ad Capenam, intra mœnia effoſum fuiſſe: qua de re laborandum non eſſe cenſuit, quamvis, inquit, ſepeliri intra mœnia mos non erat, eòne aliquando translatum fuiſſe potuit, aut ſepulcrum ibi olim conditum; & mœnia poſt id tempus cum pomœrii finibus amplificata. Verum dubitationem omnem eximit ſepulcrale noſtrum monumentum, atque adeo, ſi circa hujus ſitum inventus eſt lapis L.Scipionis Barbati, certum eſt non intra, ſed extra portam Capenam fuiſſe. Scipionum autem ſepulcra extra illam fuiſſe, fidem faciunt Livius lib.

lib. XXXVIII. cap. LVI. & Cicero Tuſcul. lib. I. cap. VII. ut Sirmondus monuit.

Commodum vero accidit, ut hanc lucubratiunculam, pro qua exaranda nonnulla in adverſaria conieceram tum cum monumentum inviſimus, per hoſce dies autumnales, quibus valetudinis per æſtivos Urbis calores affectæ, & imbecillæ, confirmandæ cauſſa, in amœno Montisfaliſci aere dego, & viri doctiſſimi Ab. Alexandri Mazzinelli hoſpitalitate, & conſuetudine, pro ſua erga me humanitate, fruor, literis, deinde typis hujus celebris Seminarii mandarem; favente Illuſtriſſimo ac Reverendiſſimo Domino Sebaſtiano Pompilio Bonaventura, Faliſcanæ & Cornetanæ Eccleſiæ Præſule meritiſſimo. Tempus quoque me juvat, ne de hoc ſcriptionis genere reprehendar. Memoria enim teneo, S. Cyprianum in epiſt. II. ad Donatū vindemialibus diebus ſcripta, tradidiſſe, non dedecere his diebus, in fabulis legendis, tempus aliquod inſumere, ut exinde animus ad cœleſtia meditanda raperetur.

Bene

Bene admones, inquit, *Donate cariſſime, nam & promiſiſſe me memini, & reddendi tempeſtivum prorſus hoc tempus eſt, quo indulgente vindemia, ſolutus animus in quietem, ſolemnes, ac ſtatos anni fatigantis inducias ſortitur. Locus etiam cum die convenit, & mulcendis ſenſibus, ac fovendis ad leves auras blandientis autumni, hortorum facies amœna conſentit, hic jucundum ſermonibus diem ducere, & ſtudentibus fabulis in divina præcepta conſcientiam pectoris erudire.* Ibidem Cyprianus ſpectacula improbat, ac damnat.

Poſtremo coronidis loco ceteras inſcriptiones, ex memorato ſepulcrali monumento eductas, luci damus, & ſequutura pagina ſubjicimus. **XV. Inſcriptiones in oſſuario repertæ.**

I.

F ONTEIA
Q. ET. Ↄ. L
PRIMA

II.

FVLVIA . . . . .
SIBI
FVLVIO A . . . . .
POSTERISQVE. . . . .

III.

D. M
Q. MARCIO. CHARI
TONI. CONIVGI. F. C.
ANTISTIA. TYRAN
NIS. BENEMERITI
Q. V. A. LXV.

IV.

L. NAEVI. . . . . .
PHAED . . . . .

V.

C. VIBIVS
sic
ANDROMACH

VI.

LYCIRE. HIRTIA
AELIVS. LIGVS

VII.

D M
CARPOHORO . . . . . .
NIVGI KARISSIMO . . . .
NEMERENTI FECIT MO
DESTA CONIVX CVM QUO VIX
IT A. XX. V. A. P. M. L.

VIII.

In cippo
L. LICINIVS
L. L. SVRVS

IX.

IX.

. . . Ↄ M.
. . . RELIVS. PHILETVS. AVG. LIB. . . .
. . . . . FVSTE ET. CVM BARISIA. MARCE. . . .
. . . . XE TAVRILIA PHILETE. FILIA . . . .
. . . FECERVNT. SIBI. ET SVIS
. . . . TIS. LIBERTABVSQVE
. . . . TERISQVE. EORVM

Dabam apud Montemfaliſcum XVI. Kal. Novembres A. D. MDCCXXVII.

Dominicus Georgius à Bibliotheca Eminentiſſimi Card. Imperialis.

IN-

INDEX

CAPITUM.